

DR. MAKKAI SÁNDOR

PÜSPÖKI JELENTÉSE

AZ

ERDÉLYI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET

1928. NOVEMBER 24.-IKI

KÖZGYÜLÉSÉN.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CLUJ-KOLOZSVÁR

»MINERVA« IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RT. NYOMÁSA

1929

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés!

Az 1927. évi aug. hó 13-iki közgyűlés óta, mikor püspöki jelentésemet voltam szerencsés megtehetni a Főtiszteletű és Méltóságos egyházkerületi közgyűlés színe előtt, több mint 15 hónap telt el. Ez az idő egyike volt a legsúlyosabbaknak egyházkerületünk történetében. Súlyos veszteségek értek vezető személyiségek elvesztésében, nagy megpróbáltatások szakadtak reánk iskoláink fenntartása és munkája terén, komoly és félelmes aggodalmak fellegei gyülekeztek egünkre az új vallásügyi és középiskolai állami törvények meghozatala által, folyton nyomasztóbb súllyal nehezedik reánk intézményeink és híveink teljes elszegényedésének és anyagi válságának veszedelme, az egyházunkat is érintő pénzügyi krízisek s mindezek mellett azok a belső bajok és gyengeségek, melyek lelkiekben s szervezeti fogyatkozásaink miatt emésztik egyházunkat. Ezzel szemben mindazok a kezdeményezések és munkák, melyek egyrészt szervezetünk megerősítése és teljes kiépítése, másrészt a lelkek építése és nevelése terén tétettek, nagyon is zsengek ahhoz, hogy a bajokat hathatósan és gyorsan orvosolhatnák, — mert ezek a kezdeményezések és munkák csakis a teljes egyetértés, a tökéletes összefogás és az egyöntetűen tápláló szeretet ereje által volnának képesek ellensúlyozni az egyház létét fenyegető veszedelmet — természetük szerint hervadozván a belső lázak sorvasztó hatása alatt.

Azon a magas őrhelyen, ahová az egyházkerület parancsa állított, remegve hallom éjjel-nappal az Úr szavát: „Embernek fia! Órállóul adtalak én téged Izrael házának, hogyha szót hallasz számból, intsd meg őket az én nevemben!” (Ézékiel 3. r. 17. v.)

Hálátlan volnék a kegyelem Ura iránt és igazságtalan egyházunk iránt, ha nem látnám és nem hirdetném mindazt a jót, amit az élet boldog jeleként szemlélhetek egyházkerületünkben. De méltatlan lennék küldetésemhez és megbízatásomhoz, ha e helyről nem szólnék mindarról a betegségről, amelynek pusztító hatalmát napról-napra kell tapasztalnom közöttünk.

Teszem pedig ezt azért, mert tudom és vallom, hogy egyházunk a Mindenható és Kegyelmes Úristen alapítása és tulajdona, tehát kell, hogy Urához gáz és méltó legyen s meg vagyok győződve felőle, hogy Isten gazdagon adta nekünk a gyógyulás és erő kegyelmi ajándékait, melyekkel csak élnünk kell, hogy dicsőséges és pótolhatatlan misszióunkat e világban diadalmasan végbevihessük.

A mi dolgunk ugyanis bebizonyítani azt, hogy a nagy reformáció örökségének törvényes birtokában mi nem pártütő ősök tévedéséből egyre erőtelenebbül tengődő „á t m e n e t” vagyunk e világban, hogy nem vagyunk tévelygő e r e t n e k e k és nem érez-

zük magunkat visszatérőben kullogó tékozló fiaknak, hanem, hogy a saját önvédelmünkre saját pozitív keresztyén tipussal bíró, önálló útú és sajátos hivatású keresztyén egyház vagyunk, akire alkudozni, akit törvénytelennek bélyegezni, a „kevesebb hinnivaló“ vagy a „hitetlenség“ címe alatt megalkuvásra és behódolásra készíteni senkinek joga nincs, de hiába is próbálkozik.

A mi dolgunk, másfelől, bizonyítani azt, hogy a reánk bízott nép nemzeti örökségével, kultúrkinccsel és létjogával maradék nélküli teljességgel egyek vagyunk református mi voltunkban is ezen a téren sem lehet minket megrendíteni, szétzaggatni vagy kapitulációra bírni. Ezt a kettős és mégis egy hivatást azonban egyházunk csakis öntudatos hitének és munkáló szeretetének teljes egységében képes betölteni, ha összes gyermekei lemondva minden széthúzásról, önkéntes, fegyelmezett, önfeláldozó és egyet akarásban fognak kezét egymással.

Ezen a ponton mutatkoznak a gyöngeségnek és betegségnek jelei, melyeket mint belső lázakat említettem. Kellő öntudatosság hiányában általában bizonytalanság, sokszor közöny, végre néha hűtlenség a hit dolgában, a vallás kegyelmi ajándékainak leki-csinylése, elhanyagolása, megvetése, a születendő nemzedék könnyű szerrel való átengedése más felekezeteknek, az iskolák fenn-tartásáról való tunya lemondás, az anyagi áldozathozás és teher-viselés olcsó, de hamis reményekért való könnyelmű megtagadása, a lelki élet és munka iránt mutatkozó érzéketlenség, végre azok a személyi perpatvarok és civódások, melyek az egyházi életet megfertőzik és megbénítják.

Olyan nagy külső nyomás alatt, melyet a viszonyok és körülmények reánk gyakorolnak, a pálmát csak akkor növekedhetik, ha belső férgek nem örlik, különben összeroppan.

Én egyházunkat Isten kegyelméből életerős, gazdag gyümölcsfának ismerem és tőlem áll a legtávolabb, hogy jövője felől kétségbe essek, hiszen ez a jövő jó helyt van: Isten kezében. De az egyház életét egymásra következő nemzedékek töltik meg eleven tartalommal s én rettegek attól, hogy a mi nemzedékünk hűtellennek találtassék az örök Bíró előtt. Ellenkezőleg, éppen mert talán egyetlen nemzedék sem állítatott olyan nehéz, de olyan fenséges feladatok elé az egyház történetében, mint a mienk: egész lelkemből óhajtom, hogy magát megtisztítván, méltóvá legyen Isten kezében és harcában nagyszerű elhivatásához. Az idők jeleit tanulmányozva, az egész világon láthatjuk a keresztyén felekezetek nagy előretörését. Ebben a fölvonulásban mindenütt a határozott színek érvényesülnek, a lanyha, elmosódó, határozatlan alakulatok halálra vannak ítélve. Nekünk nincs szükségünk egyébire, minthogy öntudatosan ismerjük és használjuk fel azt, amink van. Ha erre eljutunk: olyan erőt fogunk jelenteni az élet minden vonatkozásában, amiről mai széttagoltságunkban és önállótlan támolygásunkban álmodni sem merünk.

Nehézségeink tehát nem arra valók, hogy elcsügghesszenek, hanem hogy nagyobb öntudatosságra, komolyabb magunkbaszállásra, igazabb bűnbánatra, valódi megtérésre és erőnk elszánt munkába vetésére ösztönözzenek. Több hívó odaadás Isten Igéje

iránt, nagyobb és több bizalom és szeretet egymás iránt: ez az isteni leckéje az erdélyi református Anyaszentegyház mai nemzedékének.

Püspöki jelentésemet — ezek után — a következőkben van szerencsém megtenni:

Egyházkerületünk statisztikai képe.

Egyházkerületünk összlélekszáma az 1927. év végén 498.354. E népesség egyházmegyénként nagyon különböző megoszlást mutat. Legnagyobb a lélekszám a szilágyszolnoki egyházmegyében: 59.914, legkisebb a gyulafehérváriban: 5662. Ez mutatja, hogy az egyházmegyék területi beosztása a kormányzat és igazgatás, valamint a lelki építés szempontjából egyaránt egészségtelen és aránytalan. Jelenlegi helyzetünk az oka ennek, de kétségtelen, hogy a történelmi tradíciók és az élet követelményei között meg kell találnunk a helyes kiegyenlítés módját. A születések száma 1927-ben 13.262, a rendes évi átlagnál mintegy 2000-rel kevesebb, aggasztó jele társadalmi és gazdasági viszonyaink folytonos rosszabbodásának és végeredményében egy lelki bajnak: a gondviselő Istenbe vetett erős kálvinista bizalom gyöngülésének. A halálozások száma 9316, az évi átlagnak megfelelő, de a születések csökkenése miatt a szaporulat az évi 6000 átlag helyett csak 3946. A törvénytelen szülöttek száma is ragaszkodik szokott szomorú mértékéhez s 1927-ben is 1529 volt, valamivel nőtt az átlaga a meg nem keresztelteknek is, lévén 111. A régi 10 átlagszámot megdöböntően túlszárnyalta, 24 esettel az egyházi szertartást mellőző temetések száma. A házasságkötések összes száma 1927-ben 4119, több mint 500-al magasabb, a rendes évi átlagnál. De 209 esetben mellőzték az egyházi áldást, ami az előző évek 155-ös átlagszámát 54-el lépi túl. Növekedett a vegyes házasságok száma is, 970 összesen, ami 133-al több az előző évek átlagánál. Ref. férfi 350, ref. nő 620 esetben lépett vegyes házasságra. Legnagyobb (508) most is a r. kath. féllal kötött házasság, a g. kath. 169, a g. kel. 89, de ami a legmeglepőbbben nagy, az az unitárius féllal kötöttek száma, e felekezet lélekszámához mérten, összesen 116. A kárunkra kötött reverzálisok száma nem csökkent, az eddigi 111-es évi átlagot, lévén most 112, eggyel még túl is lépte. Viszont a javunkra adott reverzálisok száma nőtt, az évi 80 átlagszámról 102-re növekedett s így e révén előálló veszteségünk is csökkent, az átlag évi 32-ről 10-re. De még mindig veszteségben vagyunk. Az áttéréseknél nyertünk, a tőlünk kitért 284 lélekkel szemben 311 jött hozzánk, tehát 27-tel több, az áttérési esetek száma azonban mindkét oldalon nagyban emelkedett. A kivándorlás csökkent, 127 esetben Amerikába történt, 85 esetben pedig Magyarországra. A csökkenés kb. 100. A szektáskodó egyháztagok számát a jelentések 3620-ra teszik, ebből a legtöbb, 1258 a szilágyszolnoki egyházmegyére esik. A marosi egyházmegyében — egyebek mellett — 191 millenista szektáskodóról van jelentés. A konfirmáltak száma 8931, néhány százal több a rendes átlagnál. Emelkedést mutat az úrvacsorázók évi átlagszáma is, mely 260.000-ről 280.144-re emelkedett.

Népünk nagy, sőt az 1927 évben újra növekedett anyagi teherviseléssel járult hozzá az egyház és intézményeinek fenntartásához. Rendes adóban 17,779.193.23 leit, rendkívüli adóban 6,965.438.35 leit, adományban 5,724.943.62 leit, szorg. jövedelemben 6,206.881.49 leit, alapítványban 544.866.44 l-t, összesen 37,221.322.53 leit adott egyházának, tíz millióval többet, mint az előző években és 16,609.932.70 lei értékű építkezéssel gyarapította azt. Ez a hatalmas teljesítmény még mindig felemelő jele az életerőnek, kár, hogy nem általános, mivel egész vidékek részéről mutatkozott e téren szűkkeblűség és sajnos, hogy ezzel a nagy áldozattal is messze maradunk a tényleges szükséglettől, főleg az iskolai szükségletek terén. Viszont olyan nehéz és egyre súlyosodó viszonyok között, melyekben népünk él, hálát kell adnunk Istennek, hogy Szentlelkével ilyen nagy áldozatra buzdította híveinket.

Köszönettel kell adoznunk a kultuskormányának, hogy lelkészeink, központi adminisztrációnk és theologiai fakultásunk számára tárcaja keretében az államsegélyt az 1927 évben 39,505.267.80 lei értékben folyósította s előzékeny és megértő magatartásával egyházunk és az állam közötti ügyekben mindig biztosította a nyugodt és harmonikus megoldást. Köszönettel kell elismernünk, hogy több esetben, mikor vallásunk szabad gyakorlata, hitelveink vagy lelki munkánk közigazgatási nehézségekbe ütközött, a kultuskormány készséggel lépett közbe az akadályok elhárítására. Ugy Lapádatu miniszter úrnak, mint Pâclișeanu államtitkár úrnak e helyről is kifejezem mindezekért egyházunk köszönetét s a kultuszminiszterium tisztviselői karának is elismerésünket az érintkezés és ügyeink adminisztrálása körében mutatott jóindulatáért.

Személyi változások.

Legutóbbi közgyűlésünk óta egyházunk munkásainak seregében a következő változások történtek:

A halál, hitünk szerint az Úr követe, elszólította közülünk gr. Bethlen Ödön egyházkerületi főgondnokot, aki hosszú időn át, előbb mint kolozsvári kollegiumunk főgondnoka, utóbb mint egyházkerületünk főgondnoka, vezéri munkát végzett egyházunkban s bölcsességével, erélyességével, hűségével és soha meg nem szűnő meleg érdeklődésével elévülhetetlenül írta be nevét történetünkbe. Hálát adunk Istennek a benne nekünk adott kegyelmi ajándékokért s kegyelettel áldjuk és őrizzük emlékezetét. A gondnoki karból Gáspár János Bethlen-kollegiumi főgondnok hunyt el, az önzetlen munkának, a puritán református jellemnek, a kötelességteljesítésnek egyik legszebb mintaképét hagyván reánk örökségül. A lelkészi karból Pázmány Vince bedei, Nagy Imre kendilónai, Kövér András ny. esperes középajtai, Mátyás János kristyóri, Albert Sándor ny. magyarpalatkai, Bertalan József aranyospolyáni, Ignác László esperes fogarasi, Torró Miklós szilágypaniti, id. Borbély Sándor selymesilosvai, Fejér István almásmálomi, Bodor Géza ny. esperes alsócsernátoni, Ravasz János ny. esperes nyárádszeredai, Musnay Pál mezősámsondi, Kiss Ferenc holtmarosi, Péter Antal balázsfalvi, Gámán Sándor székesi, Székely Sándor szilágyfőkeresztúri és

Antal Domokos ny. farnosi lelkészek távoztak el az élők sorából. Az Úr adja meg nekik hű szolgálatuk hervadhatatlan koronáját! Köztük olyan férfiak, mint Ignác László, a soha el nem fáradó lángoló munka és tetterő példányképe, Rava sz János, a szelid és bölcs lelkipásztori jellem köztisztelettel övezett képviselője, egyetemes egyházi viszonylatokban is mindig továbbható értékeink és dicsekedéseink maradnak. Az Igazgatótanács tisztviselői karából Péter Károly egyházker. titkár halála súlyos veszteségünk. Nagy tapasztalatai, hosszú időkre páratlan közgazgatási tudása és szakértelme valósággal fogalomná tették az ő nevét az utóbbi két évtized alatt egyházkerületünkben. A tanári karból Sándor János ny. Kun-koll. tanár, Szathmáry Ákos ny. kolozsvári és Molnár Károly nagyenyedi koll. tanárok haltak el. A tanítói karból pedig Beke Albert nagygalambfalvi, Vestfál Agostonné marosvásárhelyi, Nagy Abel magyarláposi, Máthé Kálmán nagydevecseri lévita, Czirják Gyula vajdahunyadi, Jakab József rettegi, Gruja Farkas tordosi, Felméri Mihály ny. makfalvi kántortanítók. Halottaink közül felemlítem Mózsá Attila földbirtokos nevét ki az aranykúti egyházközségnek szép ingatlant hagyományozott. Az Úr adjon a megfáradt munkásoknak csöndes pihenést, a boldog feltámadás reménye alatt; tegye áldottá emléküket és hathatóssá jó példájukat az Anyaszentegyházban!

Lemondás folytán kell nélkülöznünk ezután Zeyk Dániel vezető egyházkerületi főgondnokunknak egyházkerületünk életében közel félszázadra visszanyúló, nagyértékű munkásságát. Az ő neve, bölcsessége, határozott és mindig egyházunk igazi javát szolgáló vezetése, odaadása és önzetlen buzgalma évtizedek óta annyira összeforrott minden erdélyi magyar ref. ember lelkében Anyaszentegyházunkkal, hogy szinte nem tudjuk elképzelni tanácskozásainkat az ő részvétele nélkül. De az agg vezér, az élet megpróbáltatásai s az évek súlya alatt elfáradva, pihenni vágyik s mi tisztelettel kell, hogy meghajoljunk óhajta előtt. Aki annyit dolgozott és olyan szolgálatokat tett egyházunknak, mint ő, lelkében az Úr előtt alázatosan nyugodt lehet szólván az apostollal: „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam, végezetre eltétetett nékem az igazság koronája, melyet megád nékem az Úr ama napon, az igaz Bíró.” (II. Tim. 4. 7—8.)

Lemondott egyházkerületi főgondnoki méltóságáról gróf Bánffy György főgondnok aa is, előrehaladott korára való tekintettel. Szintén hosszú évtizedeken át vett buzgó részt bölcs tanácsaival, nemesen előkelő és mégis annyira finom egyéniségének tiszteletet paracsoló súlyával egyházkerületünk vezetésében. Amikor hálásan emlékezünk meg nagyértékű munkásságukról, Istentől csendes derült alkonyatot könyörgünk számukra. Nevük és munkásságuk egyházkerületünk történetében kitörülhetetlenül ragyog.

Lemondott igazgatótanácsosi és elnökhelyettesi tisztéről dr. Sárkány Lajos aa, megrendült egészségi állapotára való tekintettel s nyugalomba vonult 48 évi szolgálat után Kilyén Sándor ig. tanácsi irodavezető aa, egy darab szívünkhöz nőtt kedves multat

vívén magával. A hűséges munkásokra Isten gazdag áldását kívánjuk. Rajtuk kívül nyugalomba vonultak a lelkeszi karból: Szócs Akos jeddi, K. Nagy Elek szilágycsehi, Biró Géza sóvárad, Désy Gyula gyalui, Szathmáry Sándor várkudui, Zayzon Lajos torjai, Jancsó Lajos marosujvári, Rákosi György havadi, Sipos György májai lelkészek, a *tanári* karból dr. Benkő Gábor, Kerekes András, Dobay Sándor zilahi, Báthory Gyula és Halmágyi Antal n.-enyedi tanárok, a *tanítói* karból Péter Károly makfalvi tanító. Közülük ki kell emelnem *Jancsó* Lajos nevét, ki mint volt generális direktor és kiváló esperes, majd mint a legöregebb esperes, esperesi karunk disze volt. Sajnos, tanáraink legtöbbjét még mindig nem az elfáradás készítette buzgó munkájuk abbahagyására, hanem az áll. törvény rendelkezése. Meg kellett hajolnunk előtte. Anyaszentegyházunknak meg kell találnia a módját, hogy a jelenlegi nehéz viszonyok között a munkától megválni kényszerült szolgálóinak súlyos gondjait elviselhetővé tegye. Az *egyházmegyék vezetőségében* a következő változások történtek: a *dési* egyházmegyében esperessé választott Kovács László, tb. esperessé Nagy József volt esperes, főjegyzővé dr. Mezey Mihály, a *hunyadi* egyházmegyében főgondnokká dr. Apáthy Árpád, gondnokká Brazovay Dezső, a *nagynyedi* ehmben esperessé Biró Lajos, tb. esperessé Jancsó Lajos v. esperes, főjegyzővé Nagy Béla, a *nagysajói* egyházmegyében esperessé dr. Musnay László, tb. esperessé Menyhárt Elek, tb. főgondnokká gr. Bethlen Balázs; a *nagyszebeni* ehmben esperessé Szotyori Lajos, főjegyzővé Farkas Károly, az *udvarhelyi* ehmben esperessé Hegyi Péter, főgondnokká dr. Sebessy János, gondnokká Ugron János, főjegyzővé Nagy Lajos.

A *lelkészi*, h. lelkészi, s. lelkészi és lévitai állásokban 98 esetben történt az 1927. évben személyi változás.

Anyaszentegyházunk új barázdába lépett munkásaira a Kegelem gazdag áldását kívánjuk!

Itt említem meg, hogy *Farkas* Jenő marosi esperes, udvarfalvi lelkész aa 25 éves, *Barabás* Árpád magyarókereki lelkész aa 40 éves, *Nagy* Mihály középlaki lelkész aa 30 éves lelkészi szolgálatukat töltötték be, dr. *Nagy* Géza teol. tanár és dr. *Musnay* László esperes, teol. m. tanár aai pedig a teológiai doktori fokozat megszerzésével hoztak tisztességet és díszet egyházunkra. A kegelem Istene gazdagon áldja meg őket továbbra is a munka örömeivel és a hűséges szolgálat belső jutalmával!

A személyi ügyekkel kapcsolatban térek ki azokra az örvedetes vagy gyászos mozzanatokra, melyek egyházkerületünk keretein kívül estek ugyan, de mégis a mi szívünkhöz szólnak.

Ez év okt. 28-án ünnepelte a nagyvárad egyházközség és a királyhágómelléki testvér ref. egyházkerület *Sulyok* István püspök aa 40 éves nagyvárad lelkészi jubileumát. Az ünnepségen Ugron István ehker. főgondnok aaval és a zsinatelőkészítő bizottság erdélyi tagjaival — egyházkerületünk képviselőjében részt vettünk s alkalmat nyertem püspöktársam örömmünepén az Isten igéjének hirdetésére. *Sulyok* István püspök aara, eddigi gazdag és áldott munkásságának e csúcspontján tisztelettel és szeretettel nézve, kívánjuk reá és gyülekezetére és egyházkerületére az Úr áldását és segedelmét, ad multos annos.

Az egész erdélyi magyarság gyásza és vesztesége az unitárius egyház ősz főpásztorának, *Ferencz József* püspöknek elhunytá. A csaknem százados élet, melyet Isten kegyelme mindvégig fölékesített a szellemi erők teljességével, egész magyarságunk előtt symboluma nemzetünk életerejének, életre hivatottságának és a jövőbe vetett bizodalmanak. Kegyelettel őrizzük áldott emlékezetét. S szeretettel és a nagyobb testvér őszinte támogatásra kész kezének nyújtásával üdvözöljük utódját, dr. *Boros György* püspök urat, kívánva erőt és kegyelmet főpásztorságára s bizalommal számítva velünk együtt való munkájára közös nagy céljainkban.

Egyházmegyék

Az esperesi jelentések alapján általánosságban meg lehet állapítani, hogy az egyházmegyék *adminisztrációja* csendes, folytonos konszolidációval halad a normális állapotok felé s tekintettel a rendkívül megszaporodott és csaknem mindig nehéz ügyekre, esperes aai és munkatársaik méltán fogadhatják egyházkerületi közgyűlésünk elismerését kormányzati és igazgatási teljesítményükért.

Jelentéseikkel kapcsolatosan nyílik alkalmunk beletekinteni egyházunk valódi életébe. A kép, mely az egyházmegyék kebelében hullámzó életről élénkbe tárul, egy szóval jellemezve, nyugtalan. A legutóbbi jelentésemben jellemzett válság képe nem változott, sőt talán ma még bonyolódottabb. Krisztus és a Sátán harca még eldöntetlenül folyik híveink életében. A megújuló hit és élet hajnalcsillaga még sűrű éjjeli ködök fátylai között rejtőzik s csak egy-egy rezgő sugara villan át a sötétségen. De egyet mindenestre örömmel és bizakodással kell megállapítanom: a *harc*, a *munka* mindenütt folyik, sehol se áll, sőt általában fokozódó lendülettel tör előre.

20 egyházmegyénk közül 5-ben nem volt az 1927 évben közgyűlés, vizitáció pedig csak 2-ben nem tartatott. A jelentések azonban kivétel nélkül mutatják, hogy a vezetőség teljesen tisztában van az egyházmegye állapotával, szükségéivel, feladataival.

A külső körülmények tekintetében az az általános megállapítás, hogy összes egyházmegyénkben leromlottak az *egyházi épületek* s a renoválás szüksége rendkívül nagy mérvű és sürgős. Különösebb mértékben áll ez a többiek felett is a bekecsalji és a gyulafehérvári egyházmegyére. Ezzel szemben a jelentések örvendetesen emlékeznek meg a mindenütt nagy áldozattal és lendülettel folyó *építkezésekről és renoválásokról*. Legtöbbet e téren a hunyadi egyházmegye mutat föl, mellette a dési, kolozsvári, nagyenyedi, szilágyszolnoki egyházmegyék tűnnek ki.

Kétségtelen jele ez annak, hogy népünk templomát és egyházi épületeit ma is becsüli, szereti, óvja és büszkeségének tartja azok jó állapotban való tartását. Annál inkább meg kell becsülnünk ezt a tulajdonságát, mert az összes jelentések hangsúlyozzák a *leszegényedést* és a népre háruló anyagi terhek folytonos súlyosbodását. A többi között az erdővidéki és a görgényi jelentés panaszolja az agrártörvény végrehajtásával bekövetkezett nagy elszegényedést, a gyulafehérvári és marosi egyházmegyében is aggasztóan szegényedik a nép. Vagyoni helyzetét a körülményekhez képest *kedvezőnek* és

emelkedőnek jelölni a dési, a nagyenyedi, a széki, és az udvarhelyi egyházmegye.

Az egyházi *teherviselés* tekintetében, valamint az önkéntes *áldozatosság* terén lanygulást, csökkenést, gyöngülést állapít meg a dési, az erdővidéki, a nagysajói, viszont dicséretreméltó teljesítményt és folytonos emelkedést a görgényi, a hunyadi, a kolozsvári, a küküllői, a nagyenyedi, a sepsii, a széki és a szilágyszolnoki egyházmegye. Örvedetes jelek mutatkoznak — főleg az iskola tekintetében és az új vezetőség munkája folytán — e téren a kalotaszegi egyházmegyében is, ahol az egyet. adó fizetése szép eredménnyel megindult s csak egyetlen ehk. akadt, Magyarfenes, ahol a kötelezettséget egyenesen megtagadták.

A *hitélet* és ezzel kapcsolatosan a *belmisszió* terén a legtöbb egyházmegye lendületet állapít meg. Így a bekecsalji, a hunyadi, a kalotaszegi, a kolozsvári, a küküllői, a marosi, a nagyenyedi, az orbai, a széki, az udvarhelyi, viszont visszaesést vagy kezdetlegességet ill. mozdulatlanságot panaszol az erdővidéki, a görgényi, a nagysajói, a szilágyszolnoki, amely utóbbiban 42 olyan egyházközség van, ahol templomon kívüli lelkimunka nem folyik. *Szektáskodásról* különösebben a bekecsalji, a dési, a görgényi, a marosi, a kolozsvári, a szilágyszolnoki ehmk emlékeznek meg. Híveink életét pusztító, vagy elégtelenítő *bűnöket*, fogyatkozásokat, veszedelmeket mindenik egyházmegye sorol föl, sajnos, ezek ha nem is mindenütt általánosak, de viszont nincsenek egyes helyekhez kötve, így a jelentésekben való előfordulásukat, vagy hiányukat úgy kell tekintetnünk, mint egyes feltűnő esetekben való kiemelését olyan betegségeknek, melyek máshol is többé-kevésbé előfordulnak. Így az *iszákoságot* a bekecsalji jelentés említi egy gyülekezet nyavalyájaként, s a marosi általában. Az *úrvacsorázásban* való minimális részvételt a görgényi jelentés az egész egyházmegyére nézve; a *törvénytelen gyermekek* számának abnormis nagyságát szintén a görgényi, azzal, hogy néhol az összes szülöttek $\frac{1}{3}$ törvénytelen s átlag az egész ehmben minden 9-ik szülött az. Ugyancsak a görgényi panaszlik a *templomlátogatás* elhanyagolásáról, de ezt a sepsii is fájlalja, csak 2 helyen állapítván meg 10%-nál nagyobb eredményt e téren, a *leányszöktetés* és *vadházasság* nyavalyáját különösen a kalotaszegi jelentés emeli ki, de a kolozsvári is panaszolja; a *hitünkkel ellenkező szokások* és babonák elharapózását a kalotaszegi és a marosi jelentések fájlalják, a kolozsvári viszont örvedetesen állapítja meg azok csökkenését; a *vegyes házasságok*, *reverzálisok*, *kitérések* terén való veszedelmet és veszteséget — többször felekezeti sérelmek, lélekalászatok kapcsolatában, — a bekecsalji, görgényi, küküllői, nagyszebeni, sepsii, udvarhelyi jelentések hangsúlyozzák — a bekecsalji ehk. ugyanazon ehkről, melyben az iszákoság pusztít, erős felekezeti támadást is jelent, a marosi, sepsii és udvarhelyi jelentések határozott veszteségeket könyvelnek el, a nagyszebeniben van egy olyan ref. nőszövetség, melynek 70%-a nem református, viszont a görgényi ehmben Abafája, a küküllőiben Harangláb dicsérettel emeltetnek ki, hogy más-más felekezet részéről történt és történő támadásokat hithűséggel és buzgalommal vernek vissza és szilárdan állanak. *Egyházi munkások*, *belső emberek egyenetlenkedéseiről* tesz jelentést, — egy-egy esetben — a bekecs-

alji, a görgényi, a nagyszebeni ehmege. Az összes egyházmegyék általános helyzetképéből legszomorúbban a *nagysajói* jelentés által rajzolt állapotok sírnak ki, ahol a templomlátogatás, úrvacsorázás nagy csökkenését, a belmissziói munkának legtöbb helyen be se indítását, az áldozatkészség általános gyengeségét, az iskolák nagyszámú megszűnését sorolja fel a jelentés. Reméljük, hogy az új esperes és munkatársai buzgósága jövőre kedvezőbb képet alakítanak ki ezen az amúgy is nagyon veszélyeztetett területen. *Úgy az anyagi, mint a lelki munka terén kiváló és példaadó egyházközségekként* dicsérik a jelentések: a görgényi ehmben a holtmarosi, magyarrégeni, a gyulafehérváriban a balázsfalvi, a hunyadiban a dévai, marosillyei, lupényi, a kálotaszegiben a magyarbikali, az enyediben a nagyenyedi, a nagysajóiban a besztercei és nagysármási egyházközségeket.

Egyetemes óhajtsásképpen hangzik fel a *lelkészi kar* tömörülésének, egységes munkára való összefogásának, testületi szelleme kidomborításának és sajátos érdekei védelmének követelése. Amint köztudomású, erre nézve kétféle törekvés is megnyilvánult a szervezkedés kereteinek és módszerének, valamint értelmezésének tekintetében. Az is ismeretes, hogy a tordai nagyhétén megjelent mintegy 200 lelkipásztor a kérdés törvényes rendezését a zsinatra óhajtottá bizni s ennek a nagy kérdésnek teljesen az egyházi törvények keretében s az egyházi hatóságok vezetése alatti megoldását jelentette ki kívánatosnak. E helyen — eltekintve a különböző törekvések jellemezésétől — a kérdés *fontosságát* akarom hangsúlyozni. Kétségtelen, hogy egyházunk helyzete és kilátásai az egyház valamennyi munkása közül mind határozottabban a *lelkipásztorok* munkájának döntő jelentőségét állítják előtérbe, s reánk nézve, minden fontos teendő között mégis a legfontosabb: biztosítani egy olyan lelkészi kar kialakulását és egyöntetű munkáját, amely minden vésszel és viharral szemben is az élet minden területén képes legyen népünket református magyarságában megtartani s testét — lelkét megoltalmazni, erőit kifejleszteni s az életben érvényesíteni. Ebben mindenki más a lelkipásztornak csakis a segítője lehet és tartozik lenni, de a felelősség súlya és a lehetőségek kulcsa jövendőnkért egyenesen és elsősorban a lelkészi karra nehezedik, az ő kezében van. Csak helyeselhetjük tehát az egységre és tömörülésre való törekvést s bármilyen módot is fog erre adni az Anyaszentegyház nekik a maga törvényes akarata által, én legfőbbnek azt tartom s lelkésztestvéreimet arra kérem, hogy törekvésüket mindekfelett az egymás általi önfegyelmzés, a lelkiekben való együttes gyarapodás, a munkában való egységes és közös életrend és módszer s a hiveknek példát mutató testvéri szeretet irányában érvényesítsék, mert ez lesz minden igazi tömörülésnek egyedüli biztosítéka.

Természetesnek találom, hogy abban a testületben, amelynek tényleg működő tagjait életkorban s ez által teológiai neveltetésükben és gyakorlati látásukban is évtizedek választják el egymástól, fölmerüljenek, — amint föl is merültek — különböző s néha ellentétes felfogások hivatásuk és munkájuk részlet-kérdéseiben. Azonban ennek semmi esetre sem szabad ellentété fajulnia az eszményekben, a célban, s a Főhöz, a Jézus Krisztushoz való engedel-

mességben. Pál apostol figyelmeztetett reá, hogy úgy a kegyelmi ajándékokban, mint a szolgálatokban és cselekedetekben különbség van, de a Lélek, az Úr, a cselekvő Isten ugyanaz. (I. Kor. 12.4—11.) És amint egy más alkalommal is tettem, itt is hangoztatni kívánom a lelkipásztorok testületében azt az igazságot, hogy atyák nélkül fiak nincsenek. Lelkipásztor-testvéreim ifjú nemzedékét arra figyelmeztetem, hogy mint munkájuk alapját, tartsák tisztelőben, becsüljék meg és értéke szerint méltányolják az idősebb generáció becsületes és hűséges munkáját, nagy tapasztalatait és az élet viharai közt megedzett kezének irányítását. Ezenfelül pedig különösképen tisztelniök kell egy olyan jelenséget, mely ismét a mi drága Erdélyünk szellemének kisugárzása s mint ilyen, újra dicsekedésünk talán a földkerekség valamennyi ref. egyháza felett s idősebb lelkészi generációnk valódi disze és dicsősége s ez az az eléggé meg nem becsülhető és köszönhető magatartás, mellyel ezek az idősebb testvérek — alig néhány kivétellel, — akik azonban fiatalon is kivételek lennének, — ritka odaadással, korukat, fáradalmas és sokszor csalódásokkal teljes multjukat s néha kételyeiket is félretéve, alázatos engedelmességgel és Krisztus ügyének diadaláért buzogva *csatlakoztak* az újonnan induló lelki munkákhoz, *beindították* az új módszereket s nem egy közülök néhány év alatt gyümölcsöző eredményekben a fiatal nemzedék példaadójává lett. Tisztelet, becsület, köszönet és áldás ezeknek a mi fiatallelkű öregjeinknek! Az idősebb generációt pedig — mint böles atyákat, — arra kérem, mindenkor értsék meg és tartsák Isten megbecsülhetetlen ajándékának az ifjúság nagyratörését, lángoló buzgalmát, merész szárnyalását, az eszmények elérésében akadályt ismerni nem akaró lendületét. Én abban is egy nagy Isteni ajándékot látok és különösen ma egyenesen a jövőző zálogát szorítom szívemre, hogy ma az *ifjak* között vannak olyanok, akiknek Isten uralmáért semmi se elég intranzigens, gyökeres és szent, ami egyházunkban történik. Hogy Krisztusért és az Ige hatalmáért minden megalkuvást meg akarunk tagadni. Ha ez a törekvésük életük szentségében tündöklök, legyenek támogatva, bátorítva, áldva érette! — De öregeket és ifjakat *együtt* kérek arra, hogy a tisztelőben és szeretetben egyek lévén, — *együtt* vágják ki maguk közül a lomha, tunya, lelkiismeretlen, a fennhéjázó, üres, képmutató és hazug elemet. Mert ha van ilyen, — adja Isten, hogy ne legyen, — akár öreg, akár fiatal, méltó az ítéletre. — *Világi* papjainkat pedig arra kérem, keljenek nemes versenyre az öntudatos hitben és a szolgáló szeretetben a lelkipásztorokkal s így legyenek lelki kényszerítői annak, hogy lelkészi státusunk mindig teljesebben valósíthassa meg azt a missziót, mely reá bízott s melyen élünk, vagy halálunk dől el.

Vizitációk.

Az *egyházmegyék* meglátogatása során 1928 május 18—25 napjain folytattam a *marosi* egyházmegyében tavaly megkezdett vizitációt. Vásárhelyi János ehker. főjegyző, Kádár Géza gen. direktor, dr. Illés Gyula tanügyi előadó és Mester Mihály gazd. előadó társágában, valamint Farkas Jenő esperes, Ferencz M. Zsigmond főgondnok és Kacsóh Lajos fjgy. kíséretében meglátogattuk Medgyes-

falva, Székelykál, Ikland, Csejd, Székes, Nagyernye, Marosszentgyörgy, Galambod, Mezőcsávás, Marosszentkirály, Székelykövesd, Harczó, Mezőpanit egyh. községeket. A gyülekezet életének minden irányú megvizsgálásán kívül gondot fordítottunk az iskolákra, a belmissziói alakulatokra is, istentiszteletet, vas. iskolát, ifj. és nőszövetségi összejöveleteket, presbiteri gyűlést tartottunk. Sok buzgó és nemes családunk vendégszeretét élveztük. A polgári hatóságokkal és más vallásfelekezetekkel mindenütt találkoztunk s kiesereltük áldáskivánságainkat. Az egyházmegye vezetőségének gondosságát és támogatását köszönettel jegyezzük föl. Az egyházközségeken mindenütt meglátzott az ehmei vezetés öntudatos, böles, erélyes és szeretetteljes keze. Hol a külsőkben, hol a belsőkben találtunk fogatkozásokat, de Istennek hála, ébredést, jó igyekezetet, lendületet is. A nagyernyei és székelykövesdi lelkész munkáját és a gyülekezet állapotát dicsérettel kell megemlítenem. Kitünő tanítást és nevelést találtunk a nagyernyei, galambodi, székelykövesdi iskoláinkban. A paniti nagy gyülekezet — dacára lelkésze buzgó törekvéseinek — keménynyaku és áldozathozatalban szegény. Az esperes utólagos jelentése szerint a vizitáció nyomán több gyülekezet életében örvedetes gyarapodás és fejlődés indult meg.

Iskoláink meglátogatására különös gondot fordítottam. 1927 aug. 23—26-án a helyszínén tanácskoztunk és intézkedtünk az udvarhelyi kollégium tanítónőképzőintézetének berendezése s az épület átalakítása iránt. Szept. 3-án részt vettem a kolozsvári leányfőgimnázium első előljárósági ülésén, dec. 13—21 napjain meglátogattuk a kolozsvári elemi iskolákat; 1928 febr. 6—12 napjain a nagyenyedi Bethlen kollégiumot; március 24—31-én az udvarhelyi tanítónőképzőt és fiú-internátust, április 4-én a tordai polgári és elemi iskolákat; ápr. 23—29-én a sepsiszentgyörgyi kollégiumot és polg. leányiskolát; május 4—5-én a kolozsvári leányfőgimnáziumot; jul. 9-én pedig a sepsiszentgyörgyi iskolák ügyében tartottunk a helyszínén értekezletet; 1927 dec. 13-án a kvári szereztehetázat látogattam meg.

Iskolalátogatásaink — melyeket nagyrészt szintén Vásárhelyi János fj., dr. Illés Gyula és Mester Mihály, egyizben pedig rajtuk kívül dr. Imre Lajos ill. Pilder Mária segítségével végeztem, az órák látogatása, a tanítás megvizsgálása, az internátusok meglátogatása, a szellemi és anyagi ügyek számbavétele mellett tanári és előljárósági értekezletek s ifjúsági konferenciák tartására is kiterjedt, ezenkívül találkozási alkalmakat szereztünk a szülőkkel és a szélesebb társadalommal való érintkezésre is. Az intézetek jövője felőli tanácskozás és gondoskodás mindenütt kiváló gondunkat képezte. Az előljáróságok és tanári karok részéről mindenütt hűség és becsület munkát találtunk, a fogatkozásokra mindenütt fölhivtuk a figyelmet, az ifjúság vallásos nevelése érdekében intézkedéseket tettünk. Szomorúan láttuk ifjúságunk szörnyű küzdelmét a tanulás terén felhalmozott akadályokkal, aggodalmaink támadtak nemzeti kultúrkincseink veszélye miatt, kutattuk a jellemükre leselkedő veszedelmeket s Isten Igéjével igyekeztünk plántálni és növelni bennük a drága isteni ígéretek hála Istennek gazdagon mutatkozó csiráit.

Ezekon kívül részt vettem a teol. fakultás ünnepélyes megnyitó

és évzáróján, valamint vizsgálatán, — 1927. nov. havától 1928. ápr. végéig több alkalommal igyekeztem a megalakuló ref. nőszövetségeknek szolgálatommal segítségére sietni. Vezettem a kolozsvári nőszövetség alakuló gyűlését 1927. nov. 18-án; előadást tartottam dec. 17-iki estélyén, 8 előadást tartottam javára, 1928. jan. havában, a nagyenyedi nőszövetségnek februárban 6, a bucaresti nőszövetségnek februárban 1, a székelykeresztúri nőszövetségnek márciusban 1, a székelyudvarhelyi nőszövetségnek 6, a tordai nőszövetségnek áprilisban 3, a sepsiszentgyörgyi nőszövetségnek 4 előadást tartottam. Ezekből az előadásokból kb. 100.000 lei perselypénz gyűlt a nőszövetségek javára s az előadások könyv-alakját szintén a kolozsvári nőszövetségnek ajándékoztam. Természetesen mindezért én tartozom Istennek köszönettel és hálával, hogy alázatos szolgálomat ilyen nagy cél érdekében méltóztatott elfogadni.

Istentiszteletek tartása által igyekeztem egyes gyülekezeteknek lelki épülésére szolgálni. A kolozsvári templomokban 10, Nagyenyeden 1, Bucurestiben 1, Udvarhelyen 1, Sepsiszentgyörgyön 2 istentiszteletet tartottam, ezeken kívül résztvettem és szolgáltam egyes gyülekezetek örömmépein, időrendben: Kutyalván lelkészbeiktatást, Radnóton harang- és orgonaszentelést, Déván harangszentelést, Kolozsvárt a hidelvei gyűl.-ben harangszentelést, a monostoriban lelkészbeiktatást, Csombordon templom- és harangszentelést, Alsófelsőszentmihályon harang- és orgonaszentelést, Makfalván templomszentelést végeztem. Jövőjének rendezése érdekében 1928. május 10-én meglátogattam a pitesti ehket. Az ifjúsági konferenciák közül dec 4-én Kolozsvárt, febr. 3-án a theologus konferencián, jul. 3-án az orbói konferencián vettem részt, azonkívül a leányfőg. ifjúságának ápr. 22-iki estélyén tartottam előadást.

Ezek után nyugodt lelkiismerettel bizom a Főt. és mélt. Közgyűlés ítéletére annak megállapítását: igaz-e, hogy engem a hivek csak hírből ismernek és nélkülözni kénytelenek közvetlen munkásságomat? Ezt állítja ú. i. egyebek mellett rólam egy vidéki lap cikke. A cikkírónak olyan püspök kell, aki Erdély minden kicsi falujába elmegy. Jó, jó, — de egy kis türelmet kérek. Még az E. T. is 20 esztendő ad erre az erdélyi püspöknek. Én talán, Isten segedelmével, hamarabb elvégzem. Igaz, eddig csak 198 egyházközségben végeztem szolgálatot s köztük sok helyt több ízben is, igaz, hogy 2 és ½ évi püspökségem alatt csak több mint 500-szor szolgáltam különböző gyülekezetekben s voltak még iskolalátogatások, ref. nagyhetek s ezenkívül némi egyéb teendők is, de ez a kezdet talán a m. t. cikkírót is megnyugtathatná afelől, hogy néhány helyen mégis már ismernek a hivek, sőt talán azon a tájon is. A tudatlan, vagy rosszakaratú cikkíró nekem nem árthat, Anyaszentegyházunknak pedig nem használhat.

Iskolaügy.

Az Igazgatótanács tanügyi jelentése részletesen beszámol iskolaügyünk szomorú és aggasztó állapotáról. E helyen csak néhány dolgot akarok kiemelni. Így elsősorban azt, hogy úgy elemi, mint középiskoláink életében a már sokszorosan ismertetett és mindnyá-

junk által a valóságban is tapasztalt nehézségek változatlanul, sőt fokozottan fennállanak. Az iskoláknak és tanítóknak — igen csekély kivétellel — nincs *autorizációja*. Miért? Mi még 1926. márciusában beadtuk az ezirányú kéréseket s nemcsak a törvényszabta egy, hanem már kettőnél is több, sőt mindjárt három év telt el döntés nélkül. Új kérésre, újból is beadtuk őket, hasztalan. Ennek dacára a revizorok *tőlünk* követelik az utorizációk felmutatását. A középiskolák közül még mindég nincs eldöntve Zilah, Székelyudvarhely, Brassó iskoláinak *nyilvánossági joga*. A *magánoktatási törvény terhei* gyermekeinkre nézve elviselhetetlenek. Hiába bizonyítottuk a pedagógia és a tantárgyak érdekében a román-nyelvű földrajz és történelemtanítás nehézségeit. Gyermekeink saját iskoláinkba való beiratása körül vége-hossza nincs a kifárasztó és áll. iskolákba terelő taktikáknak. A nemzeti *eredet* kérdése s ez alapon a *névelés* torturái olyan veszteségeket okoznak s olyan kiáltó sérelmeket produkálnak, amelyet százszeri panaszkodás és kérésünk után talán csak a világ közvéleményének ítélete orvosolhat már. Állami iskolába járó *ref.* gyermekek *vallásoktatására* nagyon sok esetben sem kellő óra, sem tanterem nem adatik. Nincs *államsegély* s tanítóink egyre *fognak*, mert képtelenek vagyunk őket, a legnagyobb erőfeszítés mellett is, megfelelően fizetni. A *középiskolák* életébe, rendjébe való számtalan *aprólékos beavatkozás*, a rettentő tömegű *inspekció* és túlszigorú *jelentések*, az *új középiskolai törvénynek* a tananyag és az új anyagi terhek megnövelésével reánk nehezedő *§-ai*, a *felvételi vizsgák* és a *baccalaureatus* nemcsak nehéz, de sokszor lehetetlen feltételei és kivitelí módja, — imelyen hegyeivel az akadályoknak vergődik és küzd az az Istenadta és ember által el nem vehető jogunk, hogy gyermekeinket magunk neveljük fel hitünk és eszményeink rendje szerint Isten országának — de az államnak hű polgáraivá is. Csoda-e, ha 385-re apadt iskolánk megint 15-tel kevesbedett s ma már csak 370, tanerőink száma pedig 535-ről 529-re apadt, dacára annak, hogy képezdénk új erőket bocsátottak ki. 60.450 tankötelesünkből 1926—27-ben is már csak 23.896 járt a saját iskolánkban, most már ez a szám is 22.761-re apadt, míg az áll. iskolákba már 21.2⁴, román tannyelvű iskolákba pedig 4.265 került. Apadt a középisk. tanulók száma is 3.244-ről 3.022-re, melyből 2.444 a református. Igazán különös elismerés illeti azokat az ehk.-geket, melyek még ilyen körülmények között is — sokszor az áll. iskola építési és fenntartási terheit is kényszer alatt hordozva — újra 27 iskolát építettek 5,804.477 leível és 1½ millió leit költöttek isk. épületek renoválására.

Úgy elemi, mint középiskoláinkban nagy a megfelelő *tankönyvek* hiánya s teljes hiányát érezzük *ref. szellemű* tankönyveknek.

Egyik nagy veszedelmünk, főleg a leánynevelő intézeteknél de egyes szakokon mindenütt a *tanerők hiánya*. Igyekszünk ezt pótolni tanárjelöltek *ingyenes vagy kedvezményes nevelésével* itthon és főleg Franciaországban, de még évek kellenének ahhoz, hogy a hiány teljesen pótolva legyen. És lesznek-e évek a mi számunkra? Mit tehattünk ilyen állapotok közt iskoláink érdekében? Igazgatótanácsunknak a mult közgyűlés óta tartott 11 ülése közül egyetlenegy se volt, amely ne foglalkozott volna iskolaügyünk kérdésével s

ne emelte volna fel szavát, panaszát, kérését, tiltakozását a sérelmek ellen. A magam részéről ez idő alatt *hét-szer* töltöttem, kevés megszokással, heteket Bucurestiben, a közokt. kormányval tárgyalva s keresve nála a megoldás lehetőségeit. Ezen kívül a tanügyi előadó több ízben külön is járt el ott isk. ügyekben. Nem volnék igazságos, ha el nem ismerném, hogy Anghelescu Miniszter úr, Rusu vezérigazgató úr és Pteancu inspektor general úr több ízben is előzékeny módon meghallgattak s egyes esetekben sikerült bizonyos eredményeket elérnünk. Az általános, nagy elvi akadályok és sérelmek azonban, — mint a közokt. politika jelenlegi karakteréből következő gátak — változatlanul megmaradtak közöttünk.

Mindenesetre, mint egyik régi sebünk gyógyulását, kell elismernem kolozsvári leányfőg.-unk *nyilvánossági jogának* elismerését s ebben a dologban itt is hálás köszönetet kell mondanom gr. *Bánffy* Miklós főgondnok úrnak, aki fáradhatatlanul és eredményesen támogatott a siker elérésében.

Dacára a nehéz körülményeknek, igyekeztünk a legégetőbb *iskola-építési* szükségleteken segíteni. Az *udvarhelyi* kollegiumot nagy költséggel *alakítottuk* át a nőképző céljára s kétségtelen, hogy olyan iskolát formáltunk belőle, amelynek iskoláink között párja nincs s más iskolák között is alig akad. *Kiépítettük* a *kolozsvári leányfőgimnáziumot* is egy új szárnyal, hogy hivatásának ezáltal a belátható jövőre ebben a tekintetben is teljesen megfelelhessen, a *Szeretetházat* kibővítés által szinte kétszeres növendék-létszám befogadására tettük alkalmassá s végre a *kolozsvári kollegiumban* lehetővé tettük 40 magyar egyetemi hallgató befogadását néhány új terem építésével. Csak az Isten tudja, hogy mennyi időt, aggodást, fáradozást és imádságot jelentett ezek anyagi lehetőségének megteremtése. Az övé legyen érette a hálaadás, emberi eszközei között pedig itt is föl kell említenem gr. *Bánffy* Miklós aa. el nem csüggedő és meg nem hátráló segítségét s *Mester* Mihály előadó aa. lendekadlan munkálkodását.

Egyetlen *főiskolánk*, a theol. fakultás az elmúlt évben már teljes erővel, 6 ny. r. tanárral végezhetette munkáját. Dr. Nagy Géza és Maksay Albert professorok végleges megnyerése által nagyon régi és hő vágyunk teljesült — alapítása óta először végre *teljes* lett a theol. fakultás tanári létszáma. Az Elöljáróság régi tagjai mellett *Kovács* László esperes, *Kósa* Mihály lelkész és dr. *Bene* Ferenc ehm. főgondnok, mint új tagok vesznek részt az intézet odaadó vezetésében. A tisztviselők élén dr. *Tavaszy* Sándor igazgató szakavatott keze irányítja a munkát. 172 ifjú lélek nevelődött az intézetben Isten áratásának munkájára. A tanári kar minden tagja a maga szakmájában és együtt az ifjúság nevelésében régi fényes tradíciókhoz méltó munkát végez. Az intézet feladata ma többszörösen is nehezebb, mint régen. Egyrészt a tudományos nivó megtartása és fejlesztése, másrészt a gyakorlati nagy parancsok teljesítése kíván megfeszített és kényes figyelmet s munkát. Az új szabályzat kipróbálása és nehézségeinek, fogyatkozásainak megszüntetése szintén súlyos feladatokat ró a tanári karra. Igen fontos az is, hogy az ifjúságot a folyton újuló theologiai szellem s a jelenleg épen fordulóponthára érkezett református theologiai világszemlélet átplántálása mellett a múlt törekvéseibe és munkáiba szervesen beleillesz-

kedő s azt harmonikusan továbbépítő lelkészi generációvá kell nevelni. Könyörgünk Istenhez, hogy kegyelmének erejével áldja meg és vezérelje intézetünket és munkásait Anyaszentegyházunk jövődjének felelősségteljes építésében.

Amint látszik, iskola-ügyünk rajtunk jórészt kívül álló tényezők hatalma alatt, igen válságos helyzetben van. Mit tehetünk mi? Először is mindent, ami rajtunk fordul meg, meg kell tennünk aránéve, hogy iskoláink *nevelő-munkája* magyar református jövendőnkét biztosítsa. Másodsor: *ki kell tartanunk*. Jogaink, melyeknek teljesítését igényeljük, ideig-óráig megtagadhatók, de törhetetlen ragaszkodás, ki nem fáradó türelem, áldozatok a végsőig, szenvedés és imádkozás végre mégis győzhetetlen és győzedelmes fegyverek lesznek. Hű az Isten, aki nem hagy minket felettébb kísértetni, mint a hogy elviselhetjük, sőt a kísértéssel együtt a szabadulást is megadja majd. Csak az veszett el, aki maga veszíti el magát.

Amint külön előterjesztés is ki fogja emelni, különösen *középiszkoláink* fentartása, újabb áldozatok hozatala nélkül, az áll. segély hiányában, a legnagyobb válságba érkezett. Mig egyfelől az áll. segély megszerzéséért megújult erővel kell küzdenünk, másfelől tört. felelőségünk teljes tudatában kell odakiáltanunk társadalmunknak, hogy ismét és újra siessen áldozataival ezeknek a bástyáknak védelmére, mert ref. egyházi és magyar nemzeti intelligenciánk jövője forog kockán. Nem szabad épen most meghátrálnunk, nem szabad erőink kimerülésével védekezniük, meg kell kísérelnünk a lehetetlent is, tudva, hogy ezen a végső erőfeszítésen Isten keze javunkra fordítja igaz ügyünk válságát.

Az iskola-üggyel kapcsolatban kell megemlítenem a szászvárosi *Kun kollegium* ügyét, melyről különben részletes. külön jelentés terjesztetik a Föt. és mélt. közgyűlés elé. Halommá nőtt ebben az ügyben az akták száma, az 1926. évi rendkiv. egyhker. közgyűlés ismeretes határozata óta. F. évi aug. 31.-én kelt szerződéssel a kollegium új épületét az államnak eladtuk. A kollegium előjárósága és a hunyadmegyei közönség az Igazgatótanács eladási akcióját szakadatlan kritikával kísérte és folytonosan külön feltételek felállításával nehezítette. Elkerülhetetlen volt, — mihelyt egyszer egyházkerületünknek ezt a teljesen belső ügyét a saját embereink külső fórumok elé vitték, — hogy zavaró, sőt gyakran az egyh. főhatóságot egyenesen sértő hangok ne emelkedjenek. Igazgatótanácsunk azonban többszöri megfontolás után is ragaszkodott a reá nézve egyedül irányadó egyh. ker. közgyűlési határozathoz s összes ténykedéseivel, — legjobb meggyőződése szerint, — szigorúan azt hajtotta végre, amihez felhatalmazása volt. Én e helyen csak egyet akarok kijelenteni: egy percig se tévesztettük szem elől eljárásunkban a kollegium, illetve a szászvárosi és hunyadmegyei református magyar érdekeket. Meggyőződésünk az volt s ma is az, hogy a kialakult helyzet folytán a nélkülözhetetlen, de egyuttal a fontos is a Kun Kollegium megmaradó eszközeivel az elemi iskolai oktatás és nevelés biztosítása, mégpedig a felek. iskola nélkül maradó összes hunyadmegyei gyermekek részére s amennyiben lehetséges, az internátussal kapcsolatosan egy régóta megoldásra váró nagy célnak: az árvaháznak megvalósítása. Ezeket az ér-

dekeket sikerült megvédenünk és biztosítanunk. Aki a dolgokat ismeri, az tudja, hogy az egyházi főhatóságnak bármely ügyet sok más ügyre való tekintettel és kapcsolatban s egyetemes szempont alatt kell megoldania: ez az oka, hogy ennek a dolognak megoldását sem hagyhattuk teljesen és végérvényesen a csonka előljáróság kezében, — melynek különben az ehker. közgyűlés általi meghatalmazása, ill. hatásköre is kizárta azt, — s a végén is magunknak kellett megoldanunk. Eljárásunk felülbírálása a Föt. ehker. közgyűlés joga, — az Igazgatótanács nyugodt lelkiismerettel számol be munkájáról, mert mindent megtett, amit egyházunk érdekében megtehetett.

Végre itt említem még meg az elemi iskolai *vallástankönyvek* ügyét, melyet különben a tordai nagyhét konferenciája is élénken tárgyalt. Kétségtelen, hogy ez a nagy fontosságú kérdés sürgősen rendezendő, először, mert teljesen megfelelő, egységes el. iskolai vallástankönyveink nincsenek, illetve amik vannak azok a hitvallási követelményeknek és a konfirmáció reformjával kapcsolatos kívánalmaknak ma már nem megfelelők, másrészt a nem ref. iskolába járó gyermekeink nagy tömege egészen speciális tankönyvet kíván meg, amely alkalmazkodik az óraszámhoz és egyéb körülményekhez. Ig. tanácsunk által kiküldött bizottság közel 2 éve dolgozik már ezzel a feladattal, jelenthetem, hogy a könyvek anyaga össze is van állítva, kidolgozási és módszerei kérdések azonban szükségessé teszik még a további munkát. Reméljük, hogy a következő tanévre már az új tankönyvek alapján indulhat meg a népiskolai vallástanítás.

Belmisszió.

Az ehker. belmissziói előadó jelentése szerint, azon egyházmegegyekben, melyek, sajnos kevés számmal, beküldték jelentéseiket, a gyülekezeti munka mindenütt fokozódó lendülettel halad.

Egyh. kerületünkben 109 *vasárnapi* iskola van nyilvántartva, 5.000 gyermekkel, 180 csoportban, 118 laikus vezetővel. A vas. iskolának 37.886 lei bevételük volt, melyből 6.400 leit a gyermekek adakoztak. A vezetők számára 45 résztvevővel, Kolozsvárt kurzus tartatott.

A *fiú ifjúság* körében 63 bibliakör működik 710 résztvevővel, ebből 43 kör középiskolai 491 taggal, melyből 129 tag 12 körben nem ref. középiskolában van, örvendetes, hogy 9 bibliakör alakult iparos tanoncok közt 138 taggal s van 7 falusi kör is 25 taggal. A vegyes fiú-leány körök száma 4 — tagjainak száma 56. Az utazótitkár mindezeket rendszeresen látogatja és irányítja. A munka képviselője és terjesztője az Ifjú Erdély c. lap és kiadványai. Fiúkonferenciák voltak Székelyudvarhelyen 109, Orbón 80 résztvevővel. A munkába, sok igérettel bekapcsolódott a főiskolai ifjúság is. Kezdetét vette az ifjúsági-sáfársági mozgalom is.

A *női belmissziói* munkát a női utazótitkár vezeti. 65 gyülekezetet látogatott meg a marosi, görgényi, sepsi, orbai és udvarhelyi ehm.-kben. Tíz egyházmegye még egyáltalában nem vette igénybe szolgálatait. Leánybibliakörök száma 33, akik egy szövetséget alkotnak, ezeket az utazótitkár mind meglátogatta s ezen kívül állan-

dó levelezéssel irányítja. 8 kisebb és 1 nagyobb leánykonferencia volt, az utóbbin 25 bibliakör és 20 gyülekezet képviselőjében 200 lány vett részt, köztük 33 falusi. A bibliakörökből kitünő, öntudatos munkások jelenleg 50-en önállóan részt vesznek vasárnapi iskolák, serdülő bibliakörök vezetésében és szeretetmunkákban.

A papnék közötti munka rendszeresen a sepsii, orbai, marosi, udvarhelyi, görgényi és kézdi ehm.-ben folyik, s célja a papnék aktív részvétele a gyülekezeti munkában. A papné-konferenciákon eddig 4 év alatt összesen 48 alkalommal 201 papné vett részt, közülük 74 rendszeresen.

Az utazótitkár 24 nőszövetségi tagozatban látogatott, ezenkívül a kolozsvári tagozat munkájában rendszeres részt vesz s a tordai nagyhét női-konferenciáit előkészítette és részben vezette. Meglátogatta leányiskoláink ifjúságát is, végre 13 gyülekezetben a vasárnapi iskolákban tartott tanítást s résztvett a vas. isk. vezetők kurzusán.

Egyházkerületünk belmissziói mozgalmak közt a legjelentősebbnek és legtöbb áldással bízottnak ígérkezik a *Református Nőszövetség* munkája, melynek kezdetei a kolozsvári gyülekezetből indultak ki s az egyh. ker. főhatósága által fölkarolva és útba indítva, ma már egyházkerületünk egész területén nagy lendülettel indult meg. Egy-két kivétellel máig valamennyi egyházmegyei tagozat is megalakult s épen jelenlegi közgyűlésünkkel kapcsolatban fog megalakulni az egész ref. női társadalmat képviselni és munkáit irányítani hivatott *egyházkerületi tagozat*. Az eddigi munka intenzív és eredményes folytatóul emelik ki a jelentések a *bekecsalji* ehm.-ben a berekeresztúri, erdősztyörgyi, gegesi, kibédi, márkodi, nyárádmagyarósi, nyárádszeredai, nyárádselyei, szóvátai, a *dési* ehm.-ben a páncélcsehi, nagysomkúti, désaknai, alsó-felsőtői, az *erdővidéki* ehm.-ben az olaszteleki és baróti, a *görgényiben* a lúdvégi, gernyeszegi, magyarrégeni, a *hunyadi*ban a szászvárosi és petrozsényi, a *kalotaszegiben* a bánffyhungyadi, a *kézdi* ehm.-ben a kézdívásárhelyi és gyergyószentmiklósi, a *kolozsvári* ehm.-ben a kolozsvári, a *marosiban* a m.-vásárhelyi, az *enyediben* a nagyenyedi, a *szilágyszolnokiban* a zilahi, az *óromániaiban* a bucarestii tagozatokat. De általában jelzik, hogy a nők mindenütt nagy lelkesedéssel és tevékenységgel kezdtek munkába. A *görgényi* és *kézdi* ehm.-ből jelentés van arról, hogy egyes tagozatok munkáját a közíg. hatóságok akadályozzák. Egy régebbi esettel kapcsolatban személyesen jártam el a kultuszminiszter Úrnál, aki ki is adta körrendeletét a vármegyei prefekturákhoz, hogy a ref. nőszövetségeknek — mint a ref. egyház szerveinek — működését ne akadályozzák. Az ehker. tagozat megalakulása után újabb intézkedést fogunk ez irányban kieszközölni.

Nagyon szép jelentéseket kaptam két, tagszámában is legnagyobb nőszövetségi tagozatunknak, a *kolozsvárinak* és a *marosvásárhelyinek* működéséről. Ez a két tagozat a munka minden ágában: hitéleti, kulturális, jogi, gazdasági, erkölcsi és jótékonyági téren fölemelően nagyarányú, áldozatos és tevékeny akciót fejtett ki. Természetes is, hogy erejük és vezető helyüknél fogva a két legnagyobb tagozatnak kell az egész egyházkerületi női mozgalom irányításában a vezérszerepet vinniök.

Minden jel arra mutat, hogy a nőszövetség eszméje és munkája valóban Isten akarata szerinti, kedvező és alkalmas időben indult meg s hogy nem emberek ambícióiból, hanem az Úr kegyelmi idejének fölismeréséből született meg. Valóban mindnyájan könnyörögve és reménykedve nézünk nőtestvéreink e nagy missziója elé, mert teljesen felismerve a női lélek óriási jelentőségét egyházunk életében, ma különösen is tőlük várjuk a családi élet tiszta református erőforrásának megújítása és ezen át a ref. társadalom megszentelődése által egész anyaszentegyházunk megújulását és megszentelődését. A kegyelem Istene tegye a Nőszövetséget egyházunk életének áldott történelmi tényezőjévé!...

Programmom és ígéretem szerint további lépéseket tettem arra nézve, hogy egyházunk a *betegek gyógyításának* krisztusi parancsát teljesíteni tudja. Egy önálló ref. kórház, majd egy más, ref. érdekeltségű kórház létesítésére irányuló fáradozásaim, számtalan kísérlet és tárgyalás után is, ezidáig meddők maradtak. Sikerült azonban a *Marosvásárhelyi Szanatorium R. T.*-nél egyházi betegek számára néhány ágyalapítvány létesítése után szerződést kötnünk a szanatoriummal arra nézve, hogy a betegek ápolásában *diakonisszáink* alkalmazása által vehessünk részt. Az 1919. évi jun. 12.-iki ig. tanácsi ülés által jóváhagyott s a Ref. Szemle 1919. jun. 27.-iki (23.-ik) számában kihirdetett diakonissza-intézeti alapszabály szerint — támaszkodva az egyháznak az E. T. VI. tc. 68. §. 4. pontjában körülírt jogára és köteletségére — minden nagyobb előzetes zaj nélkül, ami egy ilyen intézet létesítésénél, amint már egy szomorú példánk mutatja, az egyetlen lehetséges eljárás, — utánajártam a szeretet nagy parancsolatának teljesítésére alkalmas és kész lelkeknek, a jelentkezők közül alapos meggyőződés után, ezidőszerint 8-at, a szanatoriumba kiképzés végett beadtam, lelki kiképzésüket *Kováts Benedek* mvhelyi vallástanár aa.-val — közösen megállapított módon, — beindítottam, *Nagy Endre* koll. igazgató aa. szíves segítségével elhelyezésükről, otthonukról gondoskodtam, — dr. *Bernády György* és *Ferencz Mihály* Zsigmond dr. főgondnok aai támogatásával a szanatoriummal az érdekeinknek megfelelő szerződés által a diakonissza-intézet létesítését lehetővé tettem, — mindezek után az Ig. tanácstól a tett intézkedésekre jóváhagyást nyertem s így most diakonissza-intézetünk jelenleg 8 növendékkel — s úgy az orvosi, mint a lelkési jelentés szerint Isten kegyelméből kifogástalanul — működik, amiről magam is személyesen nyertem meggyőződést, látogatásom, tárgyalásaim s a növendékekkel való foglalkozás által.

A külön előterjesztés mellett ezúton is kérem a Főtiszteletű és méltóságos közgyűlést, az intézet létesítése érdekében tett összes intézkedéseink jóváhagyására, mert az a reményem és bizodalمام van az Úrban, hogy egyházkerületünk végre csakugyan *ténylegesen* és pedig áldott előjelek közt, meg kezdte azt a munkát, mely olyan fájdalmasan hiányzott eddigi ragyogó történetéből. Nem mulaszthatom el, hogy az intézet érdekében végzett fáradozásaikért, — az említetteken kívül — *Farkas Jenő* marosi esperes és *Mester Mihály* előadó aainak külön köszönetet is ne mondjak, valamint hálával ne említsem dr. *Czakó József* szanatoriumi igazgató és dr. *Mester Gábor* főorvos aainak lel-

kes támogatását, mellyel lehetővé tették a munka megindulását és kibontakozását.

Rá kell itt irányítanom a figyelmet az *árvaiügy* megoldására. A *zabolai* árvaház, főleg egy súlyos járvány miatt, nem tudtuk újra megindítani s egyéb körülmények is arra intenek, hogy a lehetőségek koncentráálásával egész egyházkerületünkre nézve egységesen oldjuk meg a kérdést. A szászvárosi Kun kollegium új épületének eladásával, amint utaltam rá, sikerült árvaház létesítésére engedélyt szereznünk és pedig úgy, hogy az kapcsolatban legyen elemi iskolánkkal és internátusával s az egész ország területéről vehessünk oda föl tanuló árvákat. Igazgatótanácsunknak az az álláspontja, — mint külön előterjesztésében látható lesz — hogy a zabolai árvaház eladásával a felszerelést Szászvárosra vigyük, a nyert eladási tőkét pedig ott, mint alapot, fordítsuk árvák nevelésére. A Kun kollegiumnak az eladás által rendelkezésére álló tőkéje és egyéb vagyona, mely elsősorban hunyadmegyei és helybeli nevelési szükségleteket fog fedezni, az adott keretek közt az árvanevelés céljára is vétessék igénybe. Mindenesetre itt az alkalma és ideje, hogy egyházunk ezt a rég óhajtott és felettébb szükséges belmissziói munkaágot is beindítsa.

Központi iratterjesztésünk csak a legutóbbi napokban nyert alkalmasabb és megfelelőbb raktárhelyiséget, adminisztrációját eddig nagyban nehezítette a könyvállomány raktári szétszórtsága. 1927. folyamán 1.151.772 lei értékű könyvet helyezett ki. Befolyt 810.696 lei, bizományi hátralék 341.076 lei. A konfirmációi kátén, a naptáron és az énekeskönyv újabb kiadásán kívül 6 más kiadványt, ezenkívül nyomtatványokat hozott forgalomba. Megindítottuk műemlékjellegű templomaink, egyh. épületeink és felszerelésünk rajzokban és festményekben való megörökítését. Tehetséges fiatal munkatársunk, Debreczeni László eddig is már egy szép sorozatot készített, melyet a tordai nagyhéten hoztunk forgalomba, készülünk albumok kiadására is s hisszük, hogy iratterjesztésünk itthon és külföldön nagy szolgálatot fog tenni egyházunknak ezzel a vállalkozásával.

Végre elkészült és ez év végére meg fog jelenni az *Agendáskönyv* is „A mi istentiszteletünk“ címmel, templomi használatra alkalmas kivitelben és nagyon olcsó árban. A már tíz év óta égetővé vált szükségletet igyekeztünk vele kielégíteni. Hosszas előkészítés után, több mint két évi bizottsági, szerkesztői és írói munka gyümölcseként fog megjelenni. A tordai nagyhét konferenciája azt a felfogást tette magáévá, melyet az Igazgatótanács határozata is magában foglal, hogy az *Agendáskönyv* egyelőre nem használatra, hanem tanulmányozásra adatik ki s egy bizonyos, nem hosszú idő múlva, fog előterjesztés téteni a ker. Kgy.-hez a kötelező használatbavétel elrendelésére. Az *Agendáskönyv* szem előtt tartotta úgy ősi erdélyi rendünket, mint az új magyarországi *Agendát* s a külföldi klasszikus *agendákat*. Kétségtelen, hogy kultuszunk ügyének rendezésében nagy és fontos szerep és jelentőség vár reá.

Az Iratterjesztés 1927-ben összesen 35.221 drb. könyvet és füzetet adott el.

Szüksége van segédszemélyzetre, szüksége van vidéki bizományos-hálózatának kiépítésére és főleg a lelkészek támogatá-

sára, mert míg egyes vidékek lelkészei buzgón támogatják, viszont egész egyházmegyék vannak, melyek még tudomást se vettek róla, hogy iratterjesztés létezik. Nagy reménységgel tekintek e téren is a nőszövetségi tagozatok segítő munkája elé.

A Református Nagyhet 1927 szept. 13—18-án Brassóban, 1928. szept. 3—9-én Tordán tartatott meg. Az előbbiben a bejelentett és nyilvántartott résztvevők száma 361, az utóbbin 534 volt, ezenkívül a záró nap ünnepein és a nagygyűlésen Brassóban mintegy 4.000, Tordán 6.000 ember vett részt. Mindakettő nagy, Istenáldotta alkalom volt az öntudatos református jellem, hit, világnézet és életprogramm manifesztálására és propagálására. Lefolyásukat annak idejében a sajtó részletesen ismertette, a brassóinak Emlékkönyvét — a nagyenyediéhez hasonlóan, — kiadtuk, a tordai emlékkönyv kiadása folyamatban van. Itt újra hálásan köszönöm a vendéglátó gyülekezetek, a rendezők és előadók nagy és értékes munkáját, mellyel ezeket az ünnepi heteket feledhetetlenné és az életre nézve is áldott gyümölcsöket idézővé tették.

Külföldi kapcsolatok.

Külföldi hittestvéreinkkel a lehetőségig továbbra is fenntartottuk a kapcsolatot s igyekeztünk bekapcsolódni az egyházak világmozgalmaiba is. 1927 szept. 4—13. napjain a *Presbiteri Világszövetség* keleti ágának budapesti gyűlésén egyh. kerületünket dr. Imre Lajos, Maksay Albert, dr. Darkó Ákos képviselték s rajtuk kívül egyházkerületünk több vezető embere vett részt, mint vendég. — Írásban üdvöztünk a *párisi* teológiát, mely több teológusunkat fogadta be és támogatta, 50 éves fennállása jubileumán. 1928. ápr. 7—9-én meglátogatták egyházunkat a *skót* egyesült szabad egyház moderátora, James Weatherhead, a felesége, dr. Webster, B. Buist, a felesége és J. Jeffrey aai s feledhetetlen találkozásunk alkalmas volt elmélyíteni az eddig is fennállott testvéri viszonyt egyházaink között. 1928. május 8-án az *amerikai Federal Council* kiküldöttje, dr. Ch. S. Macfarland úr látogatott meg európai körutja alkalmával. A tordai nagyhéten *H. Anstein*, a baseli misszió inspektora, tartott előadást a külmisszióról s okt. 1—2-án a theológus ifjúsággal foglalkozott. A *Presb. Világszövetség* 1928 IX. 17—22-iki *hágai* konferenciáján ehkerületünket *Maksay Albert* th. tanár képviselte s ismertette egyházunk helyzetét. 1928. febr.-jában a svájci *Berger* Henrik jugoszláviai lelkész tartott előadást a theológián, ápr. 24—25-én dr. *Hepp* amsterdami ref. szabad egyetemi tanár látogatta meg teológiánkat s a kvári gyülekezetet, nagyértékű előadásokat tartván, fönntartottuk a levelezést a *zürichi* segélyakció vezetőjével, dr. *Keller* Adolf úrral is, az idén nagyon kevés gyakorlati eredménnyel. Május 16-án a strassburgi egyetem 2 tanára, dr. *R. Will* és dr. *H. Strohl* látogatták meg teológiánkat, melynek sok hallgatója járt az utóbbi években náluk.

A gyak. ker.-ség világkonferenciájának (stockholmi mozgalom) prágai ülésén szept. 2—6 napjain egyházunkat *Ugron* István főgondnok aa. képviselte, mint a folytonossági bizottság r. tagja. Jelentését a *Ref. Szemle* 40. sz.-ban közöltük. A skót egyesült szabad egyház és az angol presb. egyház közös kiküldöttje, *Chisholm* F.

Robert úr, most már feleségével együtt továbbfolytatta Romániában missziói munkáit s úgy theológiánkon, mint belmissziói munkáinkban sokszoros kapcsolatunk tovább is fenn áll.

Az 1927—28. tanévben 12 theologus, illetve segédlelkészünk tanult *külföldi egyetemeken* és intézetekben. Az ösztöndíjat illetve segélyt adó külföldi intézetek: a párisi szabad prot. teologia (3 ifjúnak), a strassburgi prot. seminarium, a zürichi segélyakció, (3 ifjúnak), a skót egyesült szabad egyház, a montpellier-i teol. fakultás, a genfi egyetem, az utrechti Stip. Bernhardinum. Illesse őket hálas köszönet segítségükért. Az ifjak segélyezéséhez hozzájárult theol. fakultásunk, a Magyar Párt diáksegélyező akciója és Igazgatótanácsunk is.

Az ifjak közül Babos Sándor aa. a baseli misszióban *külmissziói* előkészületeket folytatott. Altala kezdette meg egyházkerüle tünk a külmisszióban való tényleges részvételének előkészítését.

Igazgatótanács.

Mint már említettem, Igazgatótanácsunk ügyvezetésében dr. Sárkány Lajos elnökhelyettes lemondása, Péter Károly titkárelőadó halála és Kilyén Sándor irodaigazgató nyugalombavonulása képezték a személyi változásokat. Az elnökhelyettesi teendők ellátásával Ig.tanácsunk ülése Vásárhelyi János ehker. főjegyzőt bízta meg; a titkár-előadó ügykörét pedig további intézkedésig, díjtalanul, a többi előadók vállalták magukra, hogy az egyházkerület túlterhelt költségvetésén is könnyíthessenek.

Az Igazgatótanács ügyforgalma 1927 második felében 7.480, az 1928. év IX. 1. napjáig 10.987 drb. volt. Igazgatótanács-i ülés a múlt ehker. közgyűlés óta 11 volt.

Igazgatótanácsunk szervezeti szabályzatának módosítására a sepsii egyházmegye 5—1926. sz. alatt előterjesztéssel élt, melyre mult évi egyházkerületi közgyűlésünknek az igazgatótanács-i és püspöki jelentések rendjén megtettük észrevételünket és azt a javaslatunkat, hogy a szükségesnek mutató reform a hozandó zsinati törvény végrehajtása rendjén vitessék keresztül. Jelentésünket és javaslatunkat a közgyűlés elfogadta. A közigazgatási jelentés megvizsgálására kiküldött bizottság 78. jkv. sz. alatt a tavalyi ker. közgyűlésen felhívta a figyelmet arra, hogy a módosítás ügyében kiküldött bizottság még 1927-ben végezze el munkáját s azt megvitatták végett tegye le az egyházmegyékhez és kollégiumokhoz. Sepsii esperes aa azután még több ízben és módon tett kísérletet arra nézve, hogy az Igazgatótanács az ügyet vagy vele kapcsolatos ügyeket elintézzze. Igazgatótanácsunk — javaslatomra — mindig arra az álláspontra helyezkedett, hogy miután a küszöbön álló zsinat egyik legfőbb feladata lesz az eddig az E. T. mellékletében szereplő erdélyi egyházker. alkotmánynak a törvény tengelyévé tévése és abba szervesen való beleiktatása, — amikor az igazgatótanács jog- és hatáskörét is maga a törvény fogja szabályozni — a sepsii javaslatban kívánt főleg ügyrendi reformok csakis a törvény meghozatala után és végrehajtása rendjén kerülhetnek a megvitattás és esetleg megvalósítás stádiumába. Ezért halasztottuk el a bizottsági tárgyalást is addig, amíg a törvényelőkészítő bizottság

illetve a zsinat bizottságai munkálatukat el nem végzik, amikor is természetesen mód és alkalom adódik a sepsii egyházmegye javaslatának képviselőjére is. Miután magam is egyetérték azzal a törekvéssel, hogy Igazgatótanácsunk régi szervezetének a mai idők követelményei folytán tényleg módosításokra van szüksége, biztosíthatom a javaslattevőket, hogy a kérdés felett napirendre nem térünk s megvitatására a módot és alkalmat nyújtani kötelességünknek ismerjük. Kérem a Főt. és mélt. egyházkerületi közgyűlést, hogy Igazgatótanácsunk e határozatát ismételten szíveskedjék jóváhagyni.

Igazgatótanácsunk tisztviselői kara, megesökkent létszám mellett is, teljes igyekezettel végezte munkáját, előadóink egyik-másika rendkívüli megterheléssel és súlyos felelősséggel. A közgyűlés színe előtt is köszönettel tartozom az elnökhelyettes aának mindig egyetértő közreműködéséért s az előadóknak és tisztviselőknek odaadó buzgalmukért. Fogymatkozások természetesen lehettek, az arra hivatottak objektív kritikáját köszönettel és tanulsággal várjuk, vesszük és fogadjuk — de a ker. közgyűlés színe előtt kell visszautasítanunk és tiltakoznunk — a néhány esetben, sajnos megtörtént, — illetéktelen és hivatlan szóbeszéd, gáncsvetés és rágalmozás ellen. Senki se feledje el, hogy egyházi főhatósága iránt köteles tisztelettel és engedelmisséggel tartozik s hogy a főhatóság tekintélyének és méltóságának sérelmével önmagát is lealacsonyítja, amellet, hogy az E. T. fegyelmező kezét lesz kénytelen megérezni.

Egyetemes református ügyek.

Az egész romániai református egyházat életbevágóan érinti az 1928. április havában szentesített *kultusz törvény*. Egyházi közvéleményünk előtt ismeretes az a küzdelem, melyet mint a romániai ref. egyház szenátusi képviselője, a Magyar Párt és más egyházak képviselőivel együtt vívtam végig a törvénytervezet sérelmes pontjai ellen s azok módosítása, sőt az egész tervezet megváltoztatása érdekében. 1928. február 20—25., március 5—10., 15—21. napjain, a kultuszminiszter úrnál, a prot. egyházak küldöttségei élén, a szenátus bizottságában és a szenátus plénumában minden tőlem telhetőt elkövettem érdekeink védelmében. A tervezet, kétségtelenül küzdelmünk eredményeképen, néhány kedvező módosítással került a Szenátus tárgyalása alá. Március 20-án éjjel fél 12 órakor tartottam meg, — a magyar evangélikus és unitárius egyházak felkérésére az ő nevükben is, — egyházunk álláspontját képviselő szenátusi beszédemet, melyben rámutattam a kultuszminiszter úr sokban megértő magatartására a törvény előkészítésében, de ki kellett fejeznem a tervezet egész szellemének bizalmatlanságával, a túlzott ellenőrzési és beavatkozási jogok és alkalmak statuálásával szembeni elégedetlenségünket és rámutattam arra, hogy a tört. egyházak közrend szempontja alá helyezése az egyh.-gyűlések tárgyainak korlátozása, a külföldi hittestvérek szeretetadományainak megnehezítése, az egyh. jogi személyisége elismerésének elégtelen formája, saját híveink adakozó kedvének limitálása, az egyh. bíróság ítéleteinek megerőtlenítése, a vallástanítás kizárólagos jogának kétségessé tétele, az egyh. adó kérdésében az egyház tekintélyének befelé

való megrendítése, egyes belügyeink külső jóváhagyás alá vetése olyan aggodalmakat és sérelmeket jelentenek, melyeknél fogva a tervezet törvényé-válásához hozzá nem járulhatunk. A tervezet azonban törvény lett s most már a törvény hatalmával birva, követei alkalmazkodásunkat és engedelmisségünket, nem érinthetvén természetesen a törvényes és alkotmányos uton való további törekvéseinket autonomiánk teljes visszanyerésére. Föl kell azonban hívnom lelkész testvéreim figyelmét, hogy az áttéréseket szabályozó 45-ik §. és a gyermekek vallását szabályozó 47-ik §. intézkedéseit a gyakorlatban folytonos, feszült figyelemmel kísérjék s tegyenek meg mindent, amit a törvény lehetőleg hagy, arra nézve, hogy egy *títkos* felekezeti versengésben jövő generációnkat meg ne csonkíthassa, annak egy részét is el ne ragadhassa tőlünk senki. Előrelátható ugyanis, hogy mivel a törvény vegyes házasság esetén a gyermekek vallásának meghatározási jogát az *apának* adja, az ilyen házasságoknál a református völegény és apa nagy ostromoknak lesz kitéve, viszont a református menyasszony vagy anyja már előre számíthat arra, hogy leánygyermekait is más felekezetnek adta.

Vigyázzanak lelkésztestvéreim, hogy a református fél *öntudatos* legyen! És ne felejtsek el, hogy az *ifjúság* nevelése rendjén kell előre gondoskodniok az e téren fenyegető veszedelmek elhárításáról. A pásztorok felelőssége megsokszorozódott: és az Úr fog ítéletre hívni minket!

A két egyházkerület közös *zsinatának* időpontját a kultusztörvény egyik záró intézkedése annyiban meghatározza, hogy az átdolgozott egyh. törvények bemutatási határidejét a törvény végrehajtási utasításának megjelenésétől számított egy éven belül állapítja meg. Végrehajtási utasítás még nincs, azonban mind a két egyházkerület már régebben, mi több mint 2 év óta Igazgatótanácsunk által kiküldött bizottságunkban dolgozunk a törvények revízióján, hogy lehetőleg ezzel is megkönnyítsük a zsinat munkáját. Azokat a célokat, melyeket a törvény revíziója elé kitűztünk, a tordai nagyhéten Vásárhelyi János egyházkerületi főjegyző aa ismertette. A hitvallási alap kidomborítása, az egyházalkotmányban az erdélyi tradíciók érvényesítése, a lelkészválasztási törvény korszerű átdolgozása, az egyházfegyelem revíziója s a belmissziói munkák törvénybeiktatása képezik a legfőbb pontokat a revízióban.

A két egyházkerület *közös zsinati bizottságának* 1928. október 29-én Nagyváradon tartott értekezlete hosszas tanácskozás után azt a határozatot hozta, hogy a zsinat minél hamarább, esetleg már 1929. január havában összehívassék, megalakulás és a bizottságok kiküldése végett. Azután bizonyos hosszabb, de a körülményekhez képest záros határidőre felfüggesztessék, mialatt a bizottságok, az egyházi közvélemény tájékoztatása mellett, munkálataikkal elkészülvén, azokat a zsinat tárgyaló ülése elé terjeszthetik. Ha így lesz, az 1929. év mindenestre *történelmi esztendő* lesz Anyaszentegyházunk életében.

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés!

Jelentésemnek végére értem. Röviden és egyszerű szavakban foglaltam össze a történeteket, de lelkesen átviharzott az egyszerű szavak mögött újra megelevenedő kép az egyik legnehezebb és leggyötrelmesebb időszakról, amit valaha átéltem s átélt Anyaszentegyházunk. Azt a kevés örömet, reménységet, ami a sötét és szívszorító távlatból kicsillog, az irgalmas Isten kegyelme azért ajánlódta, hogy végképpen el ne csüggedjünk és kétségbe ne essünk s ne feledjük el, hogy Ő, az Úr hadakozik Egyházáért, a bizonyos győzelem jegyében. Térj hát magadhoz, drága Sion, Erdélyi Református Anyaszentegyház, Krisztus szenvedő menyasszonya, lilium a tövisek között! — Küzdelmed, sebed, könnyhullatásod nem hiábavaló: ne félj, csak higgy! Minden lehetséges a hívőnek Krisztus által. Én pedig — mikor jelentésem tudomásulvételét és elfogadását tisztelettel kérem, egyúttal újra folyamodom annak a bizodalomnak és támogatásnak megadásáért, mely nélkül küldetésem terhét el nem hordozhatom.

Csak és minden körülmények között mindnyájan *együtt*, életünkél is ezerszer drágább Anyaszentegyházunkért, Krisztus királyságáért, Isten dicsőségére!